

BENCZIK GYULA – ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS

ÚJABB ADATOK A NÁDASD NEMZETSÉG KORAI TÖRTÉNETÉHEZ

2. RÉSZ. AZ ELENCHUS NADASDIANUS ÉS A TARÓDHÁZI NÁDASDY LEVÉLTÁR

Fejér György közismert okmánytárában 1841 és 1843 között számos oklevélkivonatot – köztük gazdag Árpád-kori anyagot – közölt egy bizonyos *Elenchus Nadasdianus*-ból.¹ A rövid latin nyelvű kivonatok nagyrészt olyan oklevelekből származnak, amelyeknek eredeti példánya a 19–20. századi forráskiadók számára nem volt ismert és ma sem azonosítható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltárában, illetve Fényképgyűjteményében. Ennek ellenére az elmúlt 2 évszázadban nem akadt kutató, aki kísérletet tett volna a Nádasd nemzetség története szempontjából rendkívül értékes adatokat őrző okleveles anyag beazonosítására, vagy legalább az elenchus felkutatására. Ahogy tanulmányunk első részében utaltunk rá, az elmúlt évtized Vas megyei középkortörténeti kutatásai során előkerült néhány oklevél teljes szövege, és a kivonatok megőrző 18–19. századi kéziratokat is sikerült fellelni. Itt az ideje tehát, hogy ezt a Vas megye története vonatkozásában is kiemelkedő értékű forráscsoportot részletesen bemutassuk.

Fejér György mindössze annyit árult el forrásáról az első közleménynél, hogy az *Elenchus Nadasdianus* eredetileg Lehotzky András gyűjteményéhez tartozott, ekkor azonban Nagy Gábornál volt fellelhető.² A későbbiekben semmi további adatot nem közöl a forrásról, esetenként egy–egy megjegyzést fűz a kivonatokhoz, többnyire utalva arra, hogy teszi ezt Nagy Gábor nyomán.³ Az első kérdés az, hogy mit is értett Fejér – illetve Lehotzky és Nagy – az *elenchus* megnevezés alatt? A szó elsődleges jelentése – a levéltári terminológiában – iratjegyzék, lajstrom(kötet),⁴ azaz egy olyan segédlet, amely egy bizonyos szinten rendezett levéltári anyagban segíti a tájékozódást. Ismerve a 18–19. századi forráskutatók

1 A Fejér által kiadott regesztákat a tanulmány folytatásában részletesen bemutatjuk és elemezzük.

2 *Ex elencho Nadasdiano, in collectione quondam Andreae Lehotzky, nunc Gabrielis Nagy existente. Fejér Georgius: Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* (továbbiakban: Fejér CD) Tom. 7. Vol. 5. supplementare. Ab anno 471–1300. Buda, 1841. (továbbiakban: 7/5. köt.) 222. p.

3 Pl. egy 1230. évi oklevélnél a helynevek kapcsán: *Katafa et Saar exstant in Comitatu Castriferrei. Gabriel Nagy.* Fejér CD 7/5. köt. 245. p.

4 *Ember Győző: Levéltári terminológiai lexikon.* Bp., 1982. 97. p. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. 4. Levéltár- és történeti forrástudományok; 4.)

módszereit tudjuk, hogy készültek „fiktív elenchesok” is, amikor a kutatók a különböző helyekről összegyűjtött forrásokat tematikus csoportokba rendezték. A *Nadasdianus* jelző egyértelműen a Nádasdy családra, illetve a Nádasd nemzetségre utal. A cím tehát jelentheti a Nádasdy család valamely ága levéltárának jegyzékét, de utalhat egy olyan forrásgyűjtésre is, amely a Nádasdy családra vagy tágabb értelemben a Nádasd nemzetségre vonatkozó dokumentumokból állt.

Az elenches összeállítói illetve tulajdonosai nem ismeretlen személyek: a 18. század végének és a 19. század első felének régiségbűvárai. Nagy Gábor (1770–1861) Debrecenben született, ügyvédként és táblabíróként tevékenykedett, Kazinczy Ferenc (1759–1831) barátja és támogatója volt, de leginkább értékes könyvtáráról és kézirategyűjteményéről ismerték, amelyek között 20 kötetet kitevő okmánytár is szerepelt. Kéziratai részben a debreceni Református Kollégium könyvtárába, részben a Nemzeti Múzeumba kerültek.⁵ Lehotzky András (1741–1813) egy generációval korábban élt, és szintén jogi pályán mozgott, Pozsonytól (ma: Bratislava, Szlovákia) Pesten át Nagyszombatig (ma: Trnava, Szlovákia). Elősorban mint az első magyar családtörténeti összefoglaló mű, a *Stemmatographia nobilium familiarum regni Hungariae* – két részben: Pozsony, 1796–1798. – szerzője ismert, de gyűjtött jogtörténeti, felirattani, életrajzi adatokat és általában okleveleket és okiratokat. Kéziratai a Nemzeti Múzeumba kerültek.⁶

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában – amely a Nemzeti Múzeum egykori kézirategyűjteményének anyagát is őrzi – ma is fellelhetők mind Lehotzky, mind pedig Nagy kéziratai, köztük az *Elenchus Nadasdianus* eredeti és másolt példánya. Nagy Gábor hagyatékában egy letisztázott másolat található, amelynek már címe is sokat elárul a kézirat keletkezéséről: *Elenchus archivi Nádasdyani per Andream Lehotzky concinnatus ac ex originali per me Gabrielem Nagy descriptus* (azaz A Nádasdy levéltár Lehotzky András által összeállított jegyzéke, amelyet én magam, Nagy Gábor másoltam le).⁷ Nagy azonban egy hosszabb megjegyzést is fűzött a kézirat címéhez, amely szerint a jegyzékét részben bizonyos perek anyagából, részben pedig a Széchényi család levéltárából állították össze, ezért azok az iratok, amelyek sem az egyes perekre, sem a Széchényi levéltárra nem hivatkoznak, a kamarai levéltárban lehetnek, mivel Lehotzky királyi ügyész volt.⁸ A megjegyzés azért is fontos, mert – amint látni fogjuk – Lehotzky semmi közelebbit nem árul el jegyzékének eredetéről. A 16 főlíoni kézirat első 10 lapja (fol. 2r.–10v.) tartalmazza az *Elenchus Nadasdianus*-t, további részében a Nádasdi Darabos családra (fol. 10v.–12v.), a Nádasdy–Draskovics–Széchényi birtokokra (fol. 13r.–15v.) és vegyes családokra (fol. 16r.) vonatkozó iratok kivonatai találhatóak – szintén Lehotzky gyűjtéséből.

Lehotzky eredeti kézirata az alábbi címen lelhető fel a Széchényi Könyvtár kézirattárában: *Lehóczky Andreae auctoris Stemmatographiae Elenchus literarum familiae comitum*

5 *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. 9. köt. Bp., 1903. 569–570. hasáb.

6 *Uő*: Magyar írók élete és munkái. 7. köt. Bp., 1900. 969–971. hasáb.

7 Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (továbbiakban: OSZKK) Fol. Lat. 3474. A Nagy Gábor által adott cím az első oldalon (fol. 1r.) olvasható, a jegyzék elején (fol. 2r.) egy hasonló tartalmú, de más megfogalmazású cím is található: *Elenchus literalium illustris familiae comitum de Nadasd, ms. Andreae condam Lehoczky copiatu per Gabr. Nagy*.

8 NB: *Elenchum hunc tam ex certis processibus provocatis, quam vero ex archivis Széchényianis aequae provocatis confectum esse ipsemet ellenchus docet. Ea vero, in quibus nec processus nec Archiviana provocantur, in Archivii Camerali reperibilia esse inde suspicor, quod dictus Andreas Lehotzky auctor Stemmatographiae regius fiscalis directoralis fuerit.* OSZKK Fol. Lat. 3474. fol. 1r.

Nádasdy ab. A. 1220. usque 1744. (azaz Lechotzky Andrásnak, a Stemmatografia szerzőjének jegyzéke a Nádasdy grófok okiratairól 1220-tól 1744-ig).⁹ A kézirat eredeti borítója nem maradt fenn, így nem tudjuk, hogy maga a szerző milyen címet szánt neki. A rossz sorrendben összekötött lapok közül az eredeti első oldalon (fol. 3r.) a szöveg előtt olvasható egy utólagosan beszúrt, hasonló cím, amely azonban nem a szerzőtől, hanem a kéziratot másoló és azt néhol javító Nagy Gábortól származhat. Maga a kézirat papírcédulákra feljegyzett kivonatokból áll, amelyeket utólag időrendbe rendeztek és nagyméretű, erősebb papírlapokra – a lapok mindkét oldalát felhasználva – ragasztottak; így a dokumentum 23 fóliót, azaz 46 oldalt tesz ki. Mint jeleztük, a lapokat rossz sorrendben fűzték össze, így az egyébként időrendbe szedett kézirat az 1486. évvel kezdődik, majd a harmadik lapon az 1220. évi dátummal újra indul. Szerencsére a lapokon olvasható mind a kéziratár nyomtatott fóliószáma, mind pedig az eredeti oldalszámzás, így a lapok helyes sorrendje könnyen helyreállítható.¹⁰

Maguk a cédulák hosszabb-rövidebb, jól összefoglalt középkori oklevél- illetve újkori okirat kivonatok, lejegyzésüket több kéz végezte, természetesen latin nyelven. A szöveget egy jellegzetes kéz több helyen javította, ugyanettől a kéztől – elsősorban a korai oklevél-kivonatok esetében – több megjegyzés olvasható, és ugyancsak ő írta fel az eredeti első oldal elejére a címet. Ezek a bejegyzések és javítások feltehetően Nagy Gábortól származnak, amit leginkább az általa készített másolat írása erősít meg, de erre utalnak azok a megjegyzések is, amelyek Fejér okmánytárába mint Nagy kommentárjai kerültek be. Sőt, az is elképzelhető, hogy magát a dokumentumot is ő állította össze Lehotzky céduláiból, ugyanis néhány esetben a cédulák kétoldalasak voltak, de a beragasztáskor a hátoldali szövegeket – szintén Nagy kezeirására emlékeztető írással – egészen más, több esetben színes papírfecnikre másolták, és az eredeti darabok alá ragasztották.¹¹ Így feltehető, hogy a dokumentum címét – több megfogalmazásban – is Nagy Gábor adta, és ezt a címet rövidítette le *Elenchus Nadasdianus* formában, amelyet a Fejér-féle okmánytárban használt, és az egyszerűség kedvéért mi is használni fogunk. (Itt kell megjegyeznünk, hogy – amint az a területi különbségekből is jól látszik – Nagy másolata a középkor vonatkozásában ugyan teljesnek mondható, az újkori kivonatok esetében azonban csak válogatást tartalmaz.)

Az egyes kivonatok minden esetben évszámmal kezdődnek – ez adja meg a cédulák sorrendiségét –, amit többnyire levéltári jelzet követ. A jelzeteknek három típusa különíthető el (a jelzetek egyes elemei a lejegyzés vagy a másolás során elmaradhattak, de a fő csoportok mindig azonosíthatók – végső esetben a tartalomból): 1. a legtöbb esetben nagybetű és sorszám kombinációja, amely *fasciculus* (csomó) és *numerus* (szám) jelzésnek felel meg: pl. 1492. O. No. 3.; 2. ritkábban, de a 16. századtól egyre nagyobb számban fordulnak elő konkrét birtokra utaló megnevezések vagy rövidítések, nagybetűvel jelzett *capsa* (irattartó) és *numerus* jelzéssel: pl. 1633. Arch. Kis Czenk Caps. A. No. 69.; 3. néhány esetben egyértelműen periratok mellékleteire (*producta in processu*) illetve perekre (*processus fiscalis*) utalnak a jelzetek: pl. 1580. Prod. in Proc. No. 8. vagy 1735. Proc. Fisc. sub D.

9 OSZKK Fol. Lat. 3160.

10 Az egyértelműség kedvéért a továbbiakban az eredeti oldalszámzást (p.) adjuk meg, annál is inkább mivel az OSZKK fóliószámzása hibás, csupán az 1–6. p. esetében tüntetjük fel a fóliószámot is.

11 Nagy kezeirása ismerhető fel a már említett eredeti első oldalon, de ugyanitt olvasható két megjegyzés is: (1220) NB: *Hollugh hodie Halogy*; (1230) NB: *Kathi hodie Katafa*; (1236) NB: *Nadasd extat in cuttu. Castriferrei*. (fol. 3r. p. 1.). A hátoldali szövegek átmásolása pedig más kézzel, színes papírfecnikre jól megfigyelhető egy-egy terjedelmes 1394. és 1395. évi kivonatnál (p. 4.).

Az első csoportba tartozó jelzetekkel megjelölt dokumentumok – amelyek a kivonatok nagy többségét teszik ki – egyértelműen a Nádasd nemzetségre, közelebbről a Nádasdy családra és annak törzsbirtokaira vonatkoznak, a 13. századtól egészen 18. századig. A dokumentumok között a 16. század végétől jelennek meg a Taródházára (ma: Sorkifalud településrésze) és a Taródy családra vonatkozó okiratok, amelyek aztán összekapcsolódnak a Nádasdyak történetével, olyannyira, hogy az egyik utolsó, ide vonatkozó 1735. évi dokumentum már a Nádasdy és a Taródy vagyon (*bona Nadasdiana et Tarodiana*) együttes leányági örökléséről szól.¹² Ugyanebbe a körbe tartoznak a periratok mellékleteire utaló jelzetekkel ellátott dokumentumok kivonatai, sőt több esetben egyértelmű, hogy ezek megegyeznek az első csoportban szereplő, azonos dátummal ellátott oklevéllel vagy okirattal.¹³ Mindez arra utal, hogy az első és a harmadik csoport kivonatai egyazon iratanyagból kerültek ki.

A második csoport iratai azonban egészen más helyről származnak: már a jelzetekben szereplő birtoknevek – Kiscenk (ma: Nagycenk), Horpács (ma: Sopronhorpács), Széplak (ma: Fertőszéplak) – is egyértelműen utalnak arra, hogy itt Széchenyi birtokokról van szó. A Széchenyi levéltár uradalmi részének a 18. századtól a mai napig meghatározó rendezési elve a birtok, a nagybettűvel jelzett *capsa* vagy *fasciculus*, azon belül pedig a sorzámmal ellátott dokumentum.¹⁴ Mindennek csak annyi köze van a Nádasdy családhoz, hogy a Sopron vármegyei birtokok az egykori sárvári Kanizsai–Nádasdy uradalomból kerültek a Draskovicsok közvetítésével a Széchenyiekhez. Lehotzkynak volt egy olyan gyűjtése is, amely erre az uradalomra vonatkozott, másolata vagy legalábbis annak részletei *Nadasdiano-Draskovicsiano-Széchenyiana* címen maradtak fenn Nagy Gábor gyűjteményében.¹⁵ Az *Elenchus Nadasdianus* összeállítója ebből az anyagból is – közvetett Nádasdy kapcsolata miatt – emelt be cédulákat a dokumentumba.

Tehát már a jelzetek is megerősítik – legalábbis részben – azt a megjegyzést, amelyet Nagy Gábor tett az elenchus kapcsán: az iratok a Széchenyi család levéltárából és különböző peres iratokból származnak. Nem érvényes azonban ez a megállapítás az első csoportba sorolt dokumentumokra: tartalmuk és jelzeteik alapján ezek nem tartozhattak a Széchenyi család levéltárához, terjedelmüknel fogva pedig messze meghaladják egy peres anyag mellékletének korlátait. Az anyag nagy részét ugyanakkor ezek a kivonatok teszik ki, amelyek nem csak mennyiségüknel fogva jelentősek, de tartalmi szempontból is: ide tartoznak azok az unikálisnak mondható középkori oklevelek is, amelyek napjainkban már nem lelhetők fel. A továbbiakban a kéziratnak ezzel – a közel 300 kivonat mintegy negyötöd részét kitevő¹⁶ – részével foglalkozunk, és ezt értjük szűkebb értelemben a *Elenchus Nadasdianus* megnevezés alatt.

12 OSZKK Fol. Lat. 3160. p. 46.

13 A forrás jellegéből adódóan az egybeesés csak azokban az esetekben igazolható, ha a két azonos tartalmú, de különböző helyen fellelt dokumentum alapján készített cédula szövege jelentősebb mértékben különbözik egymástól. Az azonos dátummal ellátott és megegyező szövegű kivonatok közül a kézirat összeállítója többnyire csak az egyiket ragasztotta be a füzetbe. Eltérő megfogalmazású, de azonos tartalmú regeszták azonban így is maradtak: pl. 1293. *Proc. fisc. nro. 3. = 1293. F. nro. 4.* (fol. 3v., p. 2.) vagy 1545: *Prod. in proc. nro. 5. = 1545. A. nro. 14.* (p. 10.)

14 Pl. *Possessio Kis Cenk. A 1-11. (1647-1722), B 1-15. (1699-1808)* stb. Lásd *Ember Győző: A Széchenyi család levéltára.* Bp., 1958. 46. p. (Levéltári leltárak; 5.)

15 OSZKK Fol. Lat. 3474. fol. 13r.–15v.

16 Lehotzky kéziratában megközelítőleg 300 cédula található, ebből mintegy 60 darab származik a Széchenyi család levéltárából, a fennmaradó 240 tétel a szoros értelemben vett Nádasdy anyag.

Ha az első csoportba tartozó kivonatokat a kézirat eredeti, kronologikus sorrendjében végigtekintjük, akkor egyértelműen látható, hogy – legalábbis a családtörténet jobban ismert középkori szakaszában – a Nádasd nemzetség és az abból származó családok – mindenekelőtt a Nádasdy család – jól ismert birtokai és birtoktörténeti problémái kerülnek elő. Ilyen pl. a 13. századból a család különböző ágainak birtokelkülönítései,¹⁷ a 14. század második felében az oszkói ág kihalása,¹⁸ vagy a 15. század elején a hűtlenség miatt elvesztett családi birtokok visszaszerzésével kapcsolatos machinációk.¹⁹ Ez a közvetlen Nádasdi – ekkor már egyértelműen a Nádasdy családra utaló – kapcsolat a 16. század folyamán is jól nyomon követhető, ami leginkább a családból kiemelkedő Nádasdy Tamás és örökösei, valamint köznemesi rokonságuk együttes szereplésében mutatkozik meg.²⁰ A 16. század végétől márkánsan jelenik meg ez a köznemesi rokonság és annak társadalmi kapcsolatrendszer, amely őket Vas és Zala vármegye ismert családjaihoz – Polányi, Zarka, Bácsmegeyi, Nemesnépi stb. – fűzte, ugyanakkor a főnemesi ág háttérbe szorul.²¹ A rokon családok közül kiemelkedik a taródházi Taródy familia, amelynek birtokügyei a 16. század végétől nagy számban vannak jelen az anyagban, a 17. század második harmadától pedig szorosán összekapcsolódnak a Nádasdy családdal és vágyonnal.²²

Talán már ebből a vázlatos áttekintésből is sejthető, hogy valójában egy családi levéltárral, illetve annak kivonatos jegyzékével van dolgunk. A család egyértelműen a Nádasdy familia köznemesi ága, amely házasság révén megszerezte a Taródy vagyont, és a török fenyegetés miatt Nádasdról Taródházára tette át a székhelyét, és végül a 18. század elején itt szakadt magva.²³ Bár a középkori oklevelek és az újkori iratok közül számos darab ismerős lehet a kutatók számára a Nádasdy és a Taródy család történetéből, konkrét iratokat egyelőre nem sikerült azonosítani a fennmaradt családi és országos levéltárakban. Feltehető tehát, hogy egy elkallódott vagy a birtokokkal együtt szétszóródott levéltárral van dolgunk. Ami leginkább meglepő azonban, hogy a Lehotzky-féle anyagból egy viszonylag zárt és jól rendezett levéltár képe bontakozik ki, ami a kisebb családi levéltárakra a 17–18. század fordulóján még nem igazán volt jellemző.

Ha a kronologikus rendbe szedett cédulákat a rajtuk szereplő jelzetek szerint újra rendezzük, akkor 11 darab, nagybetűkkel (A–O) jelzett csomót kapunk, amelyeken belül sorszámmal ellátott dokumentumok szerepeltek. A csomók jelzése az A-tól az O betűig folyamatos, de van olyan fasciculus, amelyből csupán egyetlen sorszám, de olyan is, amelyből közel 30 szerepel a cédulák között. A helyreállított levéltári rendben egyetlen csomó esetében sem maradt fenn az összes irat, tehát a sorszámok között mindenütt hiány tapasztalható. A legnagyobb sorszámokból ítélve a minimális darabszám 302 tétel lehetett, de

17 Karácsonyi lényegében ezek alapján mutatja be a nemzetség egyes ágait. *Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* 2. köt. Bp., 1901. 384–395. p.

18 *Zágorhidi Czigány Balázs: Oszkó.* [Bp., 2002.] 54–55. p. (Száz magyar falu könyvesháza)

19 *Iványi Béla: Az Előjáró-család 1415. évi címerlevele.* = *Turul*, 1943. 1–2. sz. (továbbiakban: Iványi, 1943.) 28–31. p.

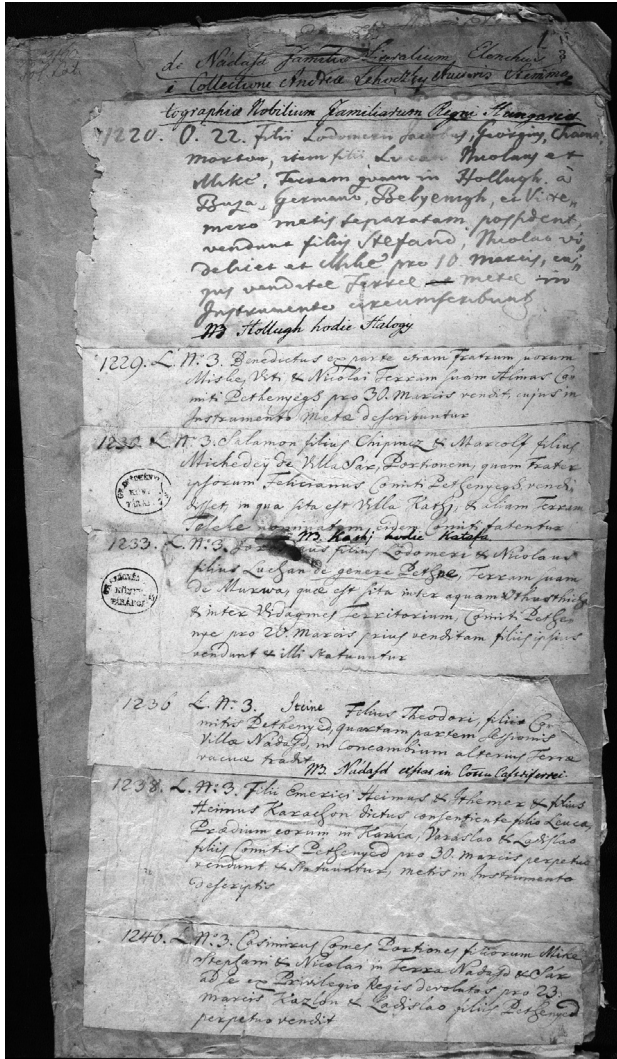
20 Pl.: 1545-ben Nádasdy Tamás országbírói testvéreivel és unokatestvéreivel együtt lép fel az Ivanóci Gálfi örökség ügyében. 1545. A. nro. 14. (fol. 1v. p. 10.)

21 Pl.: Egy 17. század eleji adat a Nádasdyak fiági és leányági – Somogyi, Boesckay, Zalai, Botka – rokonsága közötti egyezségről. 1612. E. nro. 4. (p. 15.)

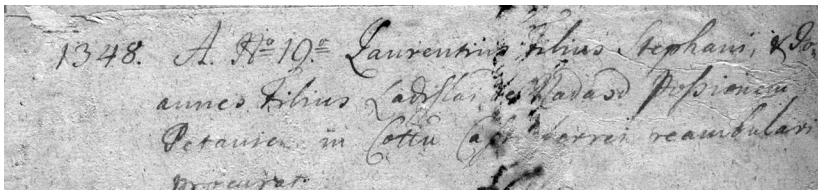
22 A Taródyakra vonatkozó első adat: 1584. L. nro. 2. p. 11. (fol. 2v. p. 12.); az utolsó adat: 1738. (jelzet nélkül) (p. 45.)

23 *Gáspár Gabriella: Taródháza birtokosai a XV. századtól a XIX. század elejéig.* = *Vasi Szemle*, 2018. 3. sz. (továbbiakban: Gáspár, 2018.) 325–328. p. A kérdésről részletesebben tanulmányunk következő részében szólunk.

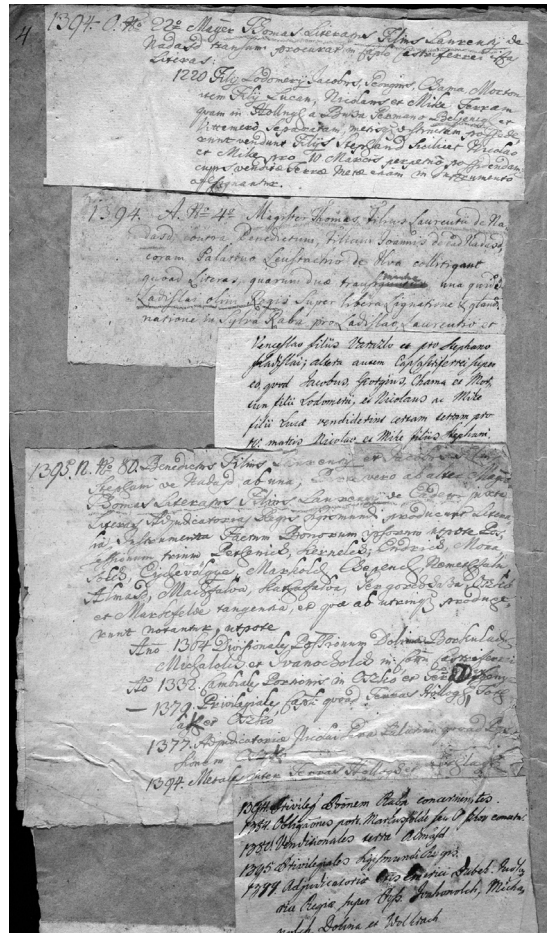
Az Elenchus Nadasdianus eredeti első oldala (OSZKK Fol. Lat. 3160. fol. 3r. p. 1.)

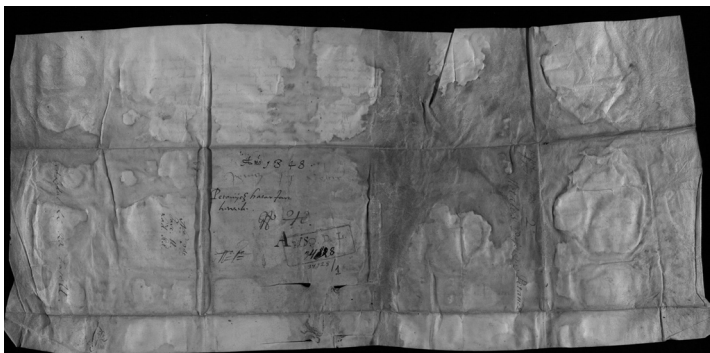
Petanc 1348. évi határjárására vonatkozó kivonat az elenchusban A. nro. 19. jelzettel (p. 3.)

A MÚLTNAK KÚTJA

BENCZIK GYULA – ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS: ÚJABB ADATOK A NÁDASD...

Különböző kezek által írt cédulák az elenchusban (g. 4.)

Petánc 1348. évi határjáró oklevele a Regnicolaris levéltárból, hátoldalan A. nro. 18. jelzettel (MNL OL DL 34828)

ebből csupán 173 tételről maradt fenn adat a kéziratban. Az egyes jelzetek alatt egy-egy esetben több oklevélszöveget is tartalmazó átíró oklevél – több esetben utal a szöveg az átírásra, de ez a jelzetekből is nyomon követhető –, vagy számos irat másolatát tartalmazó kisebb–nagyobb terjedelmű füzet és kötet – ez esetben Lehotzky oldalszámot is megadott – szerepelhetett. Az iratanyagban fellelhető levéltári források száma tehát jóval nagyobb lehetett a jelzetek szerint megállapítható minimális tételszámmal. Erre mindössze csak egy viszonyítási alapot adhatunk meg: a kéziratban beazonosítható 173 jelzetre összesen 222 oklevél- és iratszöveg jut. Természetesen ezek között vannak ismétlődő darabok, de ezek elkülönítése csak egy hosszú távú feldolgozó munka során valósulhat meg.

Ami az anyag időbeli határait illeti, az a már bemutatott 1220-ra datált – valójában 1237 és 1244 között kelt – oklevéllel indul és egészen 1702-ig tart. Az egyes iratsomókon belül nincs kronológiai rend, a legtöbb helyen vegyesen – és közel sem időrendben – szerepelnek középkori oklevelek és újkori iratok. Természetesen vannak olyan csomók is, amelyben csak újkori iratok találhatók, mégpedig viszonylag rövid időszakból. Ugyanakkor feltehetően nem volt olyan fasciculus, amelyben csak középkori oklevelek lettek volna, az egyetlen erre utaló nyom egy olyan csomóból származik, amelynek – éppen értékes középkori adatai miatt – csak az első darabjait írta át Lehotzky. Az anyag rendezési szempontjait elsősorban a tartalom határozta meg, mint általában a korabeli levéltárakban. Ezekből a tartalmi szempontokból – egyelőre csak általánosságban – az alábbi egységek határozhatók meg: fasc. A.: a Nádasdy család birtokjogaira vonatkozó iratok; fasc. B.: a Nádasdyak taródházi birtokjogára vonatkozó iratok; fasc. C.: földbirtokok zálogügyei; fasc. D.: jobbágytelkek zálogügyei; fasc. E.: leányegyeddel kapcsolatos iratok stb.

Lehotzky és munkatársai – mint említettük a cédulák több kéztől származnak – feltehetően az egész levéltárat – legalábbis annak számukra elérhető részét – kijegyzetelték, a hiányzó cédulák azonban más–más rendezési szempontok szerint összeállított dokumentumokba kerülhettek vagy elkallódhattak. Erre utal egy másik, ugyancsak Lehotzky által készített, de csak Nagy Gábor másolatában ismert gyűjtemény a Nádasdi Darabos családról: az itt található kivonatok tartalma jól illeszkedik az *Elenchus Nadasdianus*-hoz és a megadott jelzetek szerkezete is azonos.²⁴ Lehotzky András és Nagy Gábor teljes hagyatékának áttekintése után állíthatunk majd csak biztosat arról, mi is maradt fenn ebből a jegyzetanyagból.

A kivonatok készítői minden bizonnyal nemcsak egy levéltári jegyzéket láttak és jegyzeteltek ki, hanem az eredeti dokumentumok is a kezükben voltak. Erre utalnak egyrészt a középkori oklevélátírások, amelyekből nemcsak az eredetiben fennmaradt átíró oklevelet, hanem a benne foglalt korábbi oklevélszövegeket is külön tételként – de azonos jelzet alatt! – kicédulázták.²⁵ Hasonló a helyzet a kötetekkel és füzetekkel is, amelyeknek címét és tartalmát ugyan nem ismerjük, de egy-egy kötetből akár hat–nyolc oklevél- vagy okiratkivonatot is készítettek.²⁶ Természetesen vannak kivételek: olyan is amikor a másoló – feltehetően egy jegyzék vagy hátoldali feljegyzés alapján – egy átíró oklevelet a benne foglalt korábbi oklevélszövegekkel együtt egyetlen tételként vett fel,²⁷ és olyan is, amikor az átíró oklevél,

24 *Darabos de Nadasd ex elencho originali Andrae Lehoczky*. OSZKK Fol. Lat. 3474. fol. 6v.–12v.

25 L. nro. 3. (1504): az oklevélben összesen kilenc korábbi dokumentumot írtak át, amelyek mind külön tételként szerepelnek az elenchusban.

26 L. nro. 2. p. 3. (1591); p. 11. (1584); p. 14. (1590); p. 17. (1590); p. 31. (1538); p. 33. (1592).

27 A. nro. 4. (1394). Ugyanez az átíró oklevél, amelyben a már többször említett, 1220-ra datált dokumentum és IV. László király egy dátum nélküli adománya is szerepel, megtalálható az O nro. 22. jelzet alatt is. Ugyanezen jelzettel megtaláljuk a 1220-ra datált oklevelet is, de László király oklevelét hiába keressük.

vagy valamelyik átírt oklevélszöveg cédulája nem került be a kéziratba.²⁸ Összességében elmondható tehát, hogy Lehotzky és munkatársai az eredeti levéltári anyaggal találkoztak, amelyhez természetesen – mint rendezett levéltárhoz – jegyzék is tartozhatott. A cédulák többsége azonban az eredeti dokumentumok alapján készült, amit már a kivonatok bőséges terjedelme is alátámaszt, jegyzékből vagy hátoldali feljegyzésből legfeljebb olyan sematikus ismétlődő szövegeket vehettek át, mint a záloglevelek, vagy néhány kivételes, többnyire ismétlődő tétel.

Arról, hogy milyen körülmények között volt alkalmuk a királyi kúria munkatársainak a Nádasdy–Taródy iratanyagot szemügyre venni, legtöbbit azok a kivonatok árulhatnak el, amelyeknek jelzetei peres anyagokra utalnak (harmadik csoport). Ezek között két csoport különül el határozottan: az egyik jelzetei (*Proc. fisc. azaz Processus fiscalis*) egyértelműen kincstári perre utalnak, a másik (*Prod. in proc. azaz Producta in processu*) általánosságban perbeli mellékletre vonatkozhat. A fiskális per mellékleteiből három darabot jegyzett le a másoló – két középkori és egy kora újkori kivonatot –, ezeket, illetve magát a peranyagot szerencsés módon sikerült is azonosítani egy 1737. évi perkötetben.²⁹ A másik típusú permellékletekből összesen kilenc dokumentum ismert, amelyek időhatára a középkortól egészen 1689-ig terjed. Ezt a peranyagot egyelőre nem sikerült fellelni, de bizonyára ez is a Nádasdy–Taródy vagyon felosztásához kapcsolódott. Mint már korábban utaltunk rá, ezeket a mellékleteket egyértelműen ugyanabból a levéltári anyagából emelték ki, így azok többnyire a Nádasdy és a Taródy család birtokügyeiről szólnak. A 17. századi periratokban – mint általában az egész elenchusban – kiemelt helyet kapnak a leányági örökléssel kapcsolatos dokumentumok, ami nem véletlen, a Taródy család kihalása kapcsán csupán a leányági rokonok léphettek fel – legalábbis a leánynegyed és a hozomány mértékéig – jogos örökösként. Természetesen, ugyanez a helyzet ismétlődik meg 1735 után, amikor a Nádasdy család taródházi ága is kihalt.³⁰

Az elenchus két utolsó – az iratanyag korszakhatárát átlépve – már 18. századi darabja a Nádasdyak kihalásához, és az özvegy Nádasdy Imréné Márfi Anna és leánya, Terézia örökléséhez kapcsolódik. A korábbi, 1735-ben kelt irat szerint Nádasdy Imre megegyezett a királyi kincstárral, hogy 12.000 forint lefizetése után a Nádasdy–Taródy vagyont leánya örökli. Ennek az iratnak is van egy kincstári perre utaló jelzete, de a korábbiaktól eltérően itt nem sorszám, hanem betűjel szerepel.³¹ Az időrendben utolsó darab 1738-ból származik, ezen már nem szerepel jelzet, és egy megállapodást rögzít: eszerint a kincstár, az ekkor már özvegy Márfi Anna mint leányának gyámja, valamint Sallér István és felesége, Nádasdy Klára megegyeznek a Nádasdy–Taródy vagyon felosztásáról.³² Lényegében ezzel az egyezséggel – amelyet 1744-ben Mária Terézia királynő egy-egy adománnyal szentesített – zárult

28 O. nro. 23. (1359, 1364, 1364), ahol további átírt oklevélszövegnek és magának az átíró oklevélnek nincs nyoma.

29 Lásd a 40. jegyzetben. A perkötet tartalmaz egy 1573. évi megegyezést a Nádasdyak között (= Proc. fisc. nro. 1.), továbbá egy 1278. évi (= Proc. fisc. nro. 2.) és egy 1291. évi Döröskére vonatkozó oklevelet (= Proc. fisc. nro. 3.).

30 Gáspár, 2018. 331–337. p.

31 1735. Pro Fisc. sub D. (p. 46.)

32 1738. (p. 44.). A megállapodás egyik eredeti példánya megvan a Sallér levéltárban is: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) P 285. A Festetics család keszthelyi levéltára. Sallér család. A család által rendezett iratok (továbbiakban: P 285.) fasc. 89. nr. 351.

le a Nádasdy család köznemesi ágának története, és szóródott szét az a vagyon, amelyet a család a 13. század óta őrzött és gyarapított.³³

A birtokokkal együtt a birtokjogot igazoló iratanyag is az új birtokosok kezére került, azaz a korábban egységes családi levéltár töredékekre hullott szét. A taródházi Nádasdy levéltár rendezésére még a szétszóródás előtt kerülhetett sor, talán éppen 1737 és 1744 között, amikor a királyi kincstár a birtokokkal együtt³⁴ az iratanyagot is számba vehette. Lehotzky – aki ezekben az években született – csak jóval később láthatta ezt a levéltárat, illetve annak maradványait; mivel az innen származó adatokat nem használta fel *Stemmatographiá*-jának 1798-ban megjelent második kötetében,³⁵ arra gondolhatunk, hogy ez csak a 18. század legvégén vagy a 19. század elején történhetett meg. Talán a taródházi kastély és birtok történetének újabb fordulata, a Tóthi Lengyel család leányági öröklése³⁶ adhatott alkalmat arra, hogy a levéltár maradványai a királyi kamara ügyészeinek kezébe kerüljenek. A forráskutató azonban ekkor már nem láthatta a teljes levéltárat, hanem csupán annak egy jelentősebb töredékét. Erre utal, hogy mind ez ideig kizárólag olyan középkori okleveleket és újkori iratokat sikerült azonosítani, amelyek minden bizonnyal a taródházi Nádasdy levéltárhoz tartoztak, de nem szerepelnek Lehotzky elenchusában.

Ezeknek az iratoknak a zöme a Festetics család levéltárban megőrződött Sallér levéltárban maradt fenn, ahol külön egységbe rendezték a Taródházára vonatkozó anyagot, sőt a Nádasdy–Sallér és Taródy–Nádasdy–Sallér vonatkozásokat is.³⁷ (Külön kérdés lenne, hogy miért került a Sallérokhoz a taródházi anyag, amikor a kastély a törzsbirtokkal a közvetlen leányági leszármazottak kezén maradt.) A jelentős forrásanyagban azonban nem találunk olyan darabokat, amelyek szerepelnek Lehotzky elenchusában is, ugyanakkor tartalmukban szorosan kapcsolódnak ahhoz. Kisebb számban ugyan, de feltűnnek olyan iratok is, amelyek az elenchusból ismert jelzettípusok szerepelnek. Ezek a középkori oklevelek³⁸ és újkori iratok³⁹ jellemző módon hiányoznak Lehotzky-nál, ami szintén arra utal, hogy Lehotzky már csak a hiányos taródházi Nádasdy levéltárat láthatta. A Sallér levéltárban fennmaradt bőséges Nádasdy anyag arra is felhívja a figyelmet, hogy az *Elenchus Nadasdianus* alapját képező levéltári egység csak egy válogatott anyag lehetett a családi levéltárból.

33 MNL OL A Magyar Kancellária Levéltára A 57 Libri Regii (továbbiakban: LR) 39.295., 39.311.

34 Pl. Nádasd királyi kincstárát illető részének 1739. évi összeírása több példányban is fennmaradt a Magyar Kamara Archívumának Urbaria et conscriptiones fondjában. MNL OL E 156. fasc. 27. nr. 34.; fasc. 67. nr. 70.; fasc. 147. nr. 252.

35 *Lehotzky, Andreas: Regni Hungariae et partium eidem annexarum statuum et ordinum seu nobilium familiarum stemmatographia. Pars 2. Pozsony, 1798. 243. p.*

36 Gáspár, 2018. 331–337. p.

37 *Kállay István: A Festetics család levéltára. Repertórium. Bp., 1978. 202. p. (Levéltári leltárak; 73.)*

38 A legjellemzőbb példa talán az Előljárói család címeres levele, amely a Sallér család levéltárból került a Diplomatikai Levéltárba (továbbiakban: MNL OL DL) 94142. Az oklevél hátoldalán jól látható egy *K 8* jelzet, az *Elenchus Nadasdianus*-ból ismert levéltárban a „K” jelzet alatt az Előljárói, illetve az Előljárói Gálfi család iratai voltak elhelyezve, pl. a családtörténeti irodalomból jól ismert 1403. évi adomány átirása (1408. K nro. 1.), vagy a Nádasdyak és Előljárói Gál egyezsége (1406. K nro. 9.) Egy olyan jelentős családtörténeti dokumentum, mint az Előljárói címereslevél, bizonyára felkeltették volna Lehotzky érdeklődését is. Erről bővebben Iványi, 1943.

39 MNL OL P 285. fasc. 82. nro. 57. A 20 oldalnyi füzet peres iratok átirásait tartalmazza a vasvári káptalan 1662. évi kiadásában. A füzet előlapján L. 1. jelzet olvasható. Az *Elenchus Nadasdianus* L fasciculusában peres iratok, többnyire terjedelmesebb füzetek és kötetek találhatók, de az L. nro. 1. jelzet hiányzik.

Az egykori levéltár maradványai bizonyára fellelhetők a központi kormányzervek – mindenekelött a Magyar Kamara – levéltáraiban, legalábbis erre utalnak azok a nyomok, amelyek Nádasdy Imre leányának fiúsításával és a Nádasdy vagyon felosztásával kapcsolatban ismertté váltak.⁴⁰ Konkrétan a levéltárhoz kapcsolható dokumentumot mind ez ideig csupán egyetlen darabot sikerült azonosítani, de ennek példája jól mutatja, milyen mértékben szóródhatott szét az egykori irategyüttes. A családtörténeti irodalomban jól ismert és többszörösen publikált forrás Petánc (ma: Petanjci, Szlovénia) birtok 1348. évi határjárása.⁴¹ A korábbi publikációk alapját képező oklevél az egykori felsőlendvai Nádasdy levéltár maradványaiból került a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe, majd onnan az Országos Levéltárba. Megtalálható azonban a határjárásról szóló jelentés egy azonos dátummal kiállított átírása is az Országos Levéltár elődjének tekinthető ún. Regnicolaris levéltár egy speciális fondjában, az országhatár rendezésére vonatkozó iratok, ezen belül a stájer–magyar határrendező bizottság 1753 és 1756 közti tevékenységéhez kapcsolódó dokumentumok között.⁴² Az oklevél hátlapján többek között egy A 18 jelzet és rövid magyar nyelvű tartalmi támpont (*Petanycz hatar iar[as] lewele*) is látható. Már a magyar szöveg is utal arra, hogy a dokumentum a taródházi Nádasdy levéltárból származik, ugyanis a Sallér levéltárban megőrződött Nádasdy iratok között van egy 16. század végi oklevéljegyzék, amelyben hasonló kézzel és azonos tartalommal jegyezték fel egy oklevelet.⁴³ Az *Elenchus Nadasdyanus-ban 1348. A nro. 19.* jelzet alatt a következőt találjuk: *Laurentius filius Stephani et Joannes filius Ladislai de Nadasd possessionem Petanic in Comitatu Castriferrei reambulari curant azaz Nádasdi István fia Lőrinc és László fia János a Vas megyei Petánc birtok határát megjárattják.*⁴⁴ Ugyanitt a 18. sorszám hiányzik, elképzelhető tehát, hogy ezen a helyen a petánci határjárás, a 19. szám alatt pedig a határjáráshoz kapcsolódó egyéb dokumentum állhatott.⁴⁵

Az A 18. jelzetű oklevél több mindent is elárul a levéltár keletkezéséről és szétszóródásáról. Egyrészt utal arra, hogy az anyag nem sokkal az 1750-es évek előtt átment bizonyos

40 Ilyenek pl. a 33. jegyzetben idézett összeírások, illetve ezek egyik részletesebb példánya áthelyezve a Magyar Kamara Archivumának Neo-regestrata Acta fondjába (MNL OL E 148. Fasc. 977. nr. 39.), ahol található egy perkötet is 1737-ből Márfi Anna és a kincstár közti megegyezés kapcsán (uo. Tom. LI.). Itt szeretnénk jelezni, hogy nem volt módunk a Nádasdy–Taródy hagyaték – egyébként rendkívül sokrétű – 18. századi peres ügyeknek feltárására, csupán szűrőpróba-szerűen ellenőriztük az MNL OL-ban a Sallér levéltár mellett a Magyar Kamara Archivuma és a Bírósági levéltárak különböző fondjait, elsősorban nagyobb peranyagok után kutatva, amelyek mellékleteiben középkori oklevelek felbukkanása várható. Itt köszönjük meg Rácz György az MNL OL főlevéltárosának ezirányú, sokrétű segítségét.

41 Első, 1887. évi kiadása egy másik eredeti, a felsőlendvai Nádasdy levéltárból származó példány alapján: Anjoukori okmánytár. 5. köt. 1343–1352. Szerk. Nagy Imre. Bp., 1887. 212–214. p. (Magyar történelmi emlékek. 1. osztály. Okmánytárak); legutóbbi kivonatos közlése: Anjou-kori oklevéltár. 32. köt., 1348. Szerk. Sebők Ferenc. Bp.–Szeged, 2015. 474. sz., amely az eredeti mellett (MNL OL DL 41080) utal a Sallér levéltárból (MNL OL DL 94057) és a Regnicolaris levéltárból (MNL OL DL 34828) származó 18. századi másolatokra, de nem említi az utóbbi helyen található ugyanazon dátum alatt kelt átírás eredet példányát.

42 MNL OL DL 34828. Eredeti lelőhelye: MNL OL Archivum Regni. Országhatár rendezésére vonatkozó iratok. Limitanea Hungarico-Styriatica, 1753–1756 (N 80.) Lad. RR fasc. U nro. 2. *Bottló Béla – Veres Miklós: Regnicolaris levéltár.* Bp., 1968. 307. p. (Levéltári leltárak; 42.)

43 *Az Petanycz hatar jar[as] lewele.* MNL OL P 285. fasc. 89. nro. (1598).

44 1348. A. nro. 19. (p. 3.)

45 Hasonló eset az elenchus más helyén is található, pl. Zsigmond királynak az Előljáróiaknak és a Nádasdyaknak szóló 1414. évi adománya az A nro. 25. jelzetet viseli, míg a vasvári káptalan – az adomány szövegét is magában foglaló – iktatólevele az A nro. 26. szám alatt található.

kamarai vagy kincstári tisztviselők kezén, akik a stájer–magyar határmegállapító bizottság működése során emlékezhetnek rá, hogy egyik darabja a Mura folyó mentén elterülő Petánc birtok kapcsán adatokat tartalmaz az országhatárról. Az oklevél és vele együtt a Nádasdy–Taródy levéltár ekkor feltétlenül valamelyik kormányhatósági levéltárban lehetett, ahonnan könnyen kiemelhették azt. Másrészt jól jelzi azt is, hogy a fontos dokumentum már a 18. század közepén kikerült a levéltárból, tehát nem véletlen, hogy Lehotzky kézírata nem tartalmazza azt.

A fentiek alapján az *Elenchus Nadasdianus* keletkezését az alábbiak szerint rekonstruálhatjuk: a Nádasdy család köznemesi ágának fiági kihalása kapcsán még Nádasdy Imre életében, 1735-ben elindult egy egyezkedés a vagyon leányági örökléséről. 1738-ban, már az utolsó Nádasdy halála után megszületett a megállapodás a vagyon három részre osztásáról: a taródházi kastélyt és a közeli birtokokat az özvegy mint leányának gyámja kapta, egy bizonyos rész a rokon Sallér családé lett, egy rész pedig a kincstárra szállt. A vagyon felmérése kapcsán bizonyára számba vették a hozzá kapcsolódó családi levéltárat és annak legalább egy részét valamelyik kincstári levéltárba szállították és rendezték. Ekkor állították fel azt a levéltári rendet, amelyet a Nádasdy elenchus és a tőle függetlenül fennmaradt néhány eredeti oklevél és irat tükröz (nagybetűvel jelezett iratcsomók és sorszámozás). A dokumentumok egy részét felhasználták több vagyoni per kapcsán is, elsőként az 1737-ben elinduló osztozkodásnál, de legkésőbb a Tóthi Lengyel család leányági öröklési ügye során a 18–19. század fordulóján (ezt mutatják a perbeli mellékletre utaló jelzések). A levéltár egy jelentősebb része visszakerülhetett a Nádasdy birtokon osztozkodó családokhoz – erre utal a Sallér levéltár terjedelmes Nádasdy anyaga –, egy nagyobb része viszont kormányhatósági levéltárban maradt. Innen emelték ki pl. az 1348. évi oklevelet a stájer–magyar határmegállapító bizottság munkájához, és itt láthatta az iratanyagot Lehotzky is a 18. század legvégén vagy a 19. század legelején.

A levéltárhoz bizonyára tartozott iratjegyzék (elenchus) is, de ennek a teljes anyagot tartalmaznia kellett. Lehotzky viszont már a hiányos levéltárat látta és jegyzetelte ki – több esetben az átíró oklevelek egyes darabjait is külön tételként felsorolva –, ezért bátran kijelenthetjük, hogy az *Elenchus Nadasdianus* nem egy levéltári segédlet, hanem egy család-történeti cédulajegyzet. Ennek a jegyzetanyagnak a törzsét ugyan a Nádasdyak taródházi levéltára adta, de azt kiegészítette más, a Nádasdy–Taródy vagyonra vonatkozó peres anyagokkal és tágabb értelemben a Nádasdyakhoz kapcsolódó, a Széchenyi család levéltárából származó dokumentumokkal is. Csak ebben a tágabb értelemben igaz Nagy Gábor azon magyarázata, hogy a levéltár a „Nádasdy grófok” levéltára, a szűkebb értelemben vett *Elenchus Nadasdianus* valójában a köznemesi Nádasdyak archívuma. A Lehotzky kivonatainak köszönhetően legalább főbb vonalaiban ismertté vált családi levéltár több szempontból is jelentőséggel bír: egyrészt rendkívül értékes középkori oklevelek tartalmát őrizte meg, másrészt ráirányítja a figyelmet a Nádasdy család kevésbé ismert ágára, harmadrészt pedig jó metszetét nyújtja egy az Árpád-kortól a 18. század elejéig folyamatosan gyarapodó köznemesi levéltárnak.